

Den mystiska polskedansen

I drygt hundra år har populärmusiken hämtat sin inspiration och kraft ur den fruktbara krocken mellan europeiska och afrikanska musiktraditioner i Det Nya Landet. Det klingande resultatet har haft många namn – blues, jazz, soul, rock, pop, funk, hip-hop – men allt är utan tvekan sprunget ur samma källa. Hundra år är en lång tid, men i jämförelse med den mystiska polskan förbleknar lätt denna tidsrymd.

”De svenska böndernas dans har av ålder varit den välkända och likväl ur forskningssynpunkt så mystiska dans som benämnes polska” – så uttryckte sig den kände musikprofessorn Carl-Allan Moberg i en berömd artikel från 1950. Pardans till tretaktsmusik började bli populärt i Polen och Tyskland för omkring 500 år sedan – en trend som snabbt spred sig till Sverige under namnet *polska*.

Det råder ingen tvekan om att polskan i alla dess olika former tillhör den svenska folkmusikens huvudfära. De äldsta svenska polskemelodierna har starka kopplingar till tidiga pardansformer – impulser som når Sverige och Norden på 1500-talet och som så småningom tar sig uttryck i polonäs, polska och springlek. En stor del av de äldsta melodier vi har här i landet – med nationalromantiska förtecken odlade som just nationella klenoder – är i själva verket en del av något större – det stora nord-europeiska melodiflöde som går hand i hand med det som brukar beskrivas som *den figurerande pardansen*.

Med ett romantiskt förhållningssätt finns det många som hävdar att specifika musikaliska miljöer frambragt det som vi idag kallar folkmusik. Med andra ord att låtar ofta är unika för vissa geografiska områden eller miljöer. Idén om landskapet, som själva utgångspunkten för en särpräglad kultur och historia, är i detta sammanhang en av de mest seglivade myterna. Flera av de stora nationella insamlingsprojekten bygger på denna idé, inte minst det stora verket *Svenska låtar* (1922–1940), som kom att redigeras med just landskapen i centrum. När man i generaliserad form beskriver olika låtars egenart, såsom varande typiska smålands- eller skånelåtar, är detta

i själva verket en av de mest seglivade myterna bland både folkmusikforskare och utövare. Det mesta tyder istället på att mycket av vår nordiska folkmusik har ett ursprung i dåtidens mera allmänt flödande europeiska repertoar av bruks- och dansmusik.

Polskan är en del av den äldre figurerande pardansens utbredning i Europa under 1400- och 1500-talen. Ungefär samtidigt började fiolen spridas som ett betydelsefullt dansmusikinstrument. Fiolen och pardansen gick alltså hand i hand och vann gemensamt ny mark. Kanske har också dagens dansanta människor Martin Luther att tacka för att de kan dra ut på dansgolvet. Luther sägs med förtjusning ha dansat med sin fru och därmed trotsat en påvlig bannbulla från 1477 som fördömde det alltmer osedliga tilltaget att dansa parvis. Men Luther ansåg, att det inte var någon synd att dricka, äta och dansa, även om damens underkläder kunde synas när hon lyftes av sin danspartner.

I Polen blev polonäsen i första hand knuten till adelns nöjesliv och kom delvis att stå i kontrast till den andra utlöparen av de gamla polska danserna – mazurkan. Denna har betraktats som lantlig, medan polonäsen har uppfattats som förnäm. Båda dessa danser blev betydelsefulla grundstenar i det framväxande polska identitetsbygget under 1800-talet med Chopin i förarsätet. Musikforskaren Ludwik Bielawski menade, att olika kulturfenomen i Europa ofta har fått sitt namn från det håll impulsen kommer. Den svenska benämningen ”polska” är alltså helt i analogi med denna hypotes. Vi fick de första impulserna till en ny form av dans och musik från Polen. Men varifrån kom då dessa impulser till Polen? Området Masurien ligger delvis i det gamla tyska Preussen och Bielawski menar att de ursprungliga incitamenten till en figurerande pardans med en efterdans i tretakt i mazurkarytm i själva verket kom från tysktalande områden. Om vi fortsätter detta resonemang pekar äldre tyska källor på italienska namnformer för motsvarande dans.

På ett övergripande plan kan vi alltså inom det här specifika området konsta-

Pardans vid ett bondbröllop, kopparstick från Tyskland av Hans Sebald Beham, 1537

tera ett tidigare känt faktum, nämligen att italiensk renässanskultur omformades och transformades via Polen i en ny våg över Europa på 1500-talet. Vissa forskare hävdar att parallellt med de polska influenserna kom också renässansdanser som Gaillarde och Volta att bli viktiga impulsgivare till utvecklingen av pardansformerna i Skandinavien, inte minst till olika danser i sydvästra Norge. Enligt denna teori skulle dessa impulser komma från Holland, England och Skottland. En märklig omständighet i detta sammanhang är dock, att renässansens pardanser inte tycks ha gjort något större avtryck i det folkliga dansandet på de brittiska öarna. I själva verket är det så, att äldre former av pardans (föreläsa) aldrig fick något riktigt folkligt fäste på den andra sidan kanalen. Här fortsatte man ända in i modern tid att dansa de medeltida formerna på ring och linje (reels och longways). Dessa spred sig i sin tur i början av 1700-talet till Frankrike och började där dansas på fyrkant (kadrilj). Det var denna form av dans som via brittiska och franska immigranter sedermera kom att bli den amerikanska countrymusikens viktigaste dansform (squaredance).

Det är relativt lätt att symboliskt se Europa som en sorts damm, där den äldre pardansens impuls vågor långsamt rörde sig mot ytterkanterna. Det imaginära centrat befann sig inom en mindre cirkel som bl a omslöt norra Italien, Österrike och södra Tyskland. Bortom dammen finner man, förutom de brittiska öarna, en rad kulturområden och länder i Europas ytterkanter. Här hittar vi alltså förklaringen till varför det egentligen aldrig dansats någon pardans på exempelvis Balkan och Island.